

LES MOSQUES I SANT NARCÍS

A las acaballes del segle XIII, el rei de França Felip III (1245-1285), de sobrenom l'Ardit, cobejava les terres catalanes del cunyat Pere II, el Gran (1240-1285), comte de Barcelona i rei d'Aragó.

Tot just començava l'any 1285, quan el papa Martí IV (1281-1285), que era el francès Simó de Brie, concedí una croada contra el nostre país, i immediatament el rei Felip entrà a Catalunya.

Com que Girona va resistir heroicament l'atac dels francesos, el setge de la ciutat va durar més de dues mesades (juny-setembre d'aquell any); els invasors ocuparen fàcilment la Collegiata de Sant Feliu, perquè era a la part forana de la població, arran de la muralla, i van utilitzar el temple com a caserna de cavalleria, després de cometre-hi molts de sacrilegis.

El bon Déu castigà els impius amb una plaga de mosques verinoses, les quals picaven els cavalls, que tot seguit es tornaven folls i queien morts.

Quan els francesos aconseguiren d'envair Girona, ben aviat l'hagueren d'abandonar, foragitats pel triple flagell «de fam, guerra i pestilència»,¹ que els produí tantes baixes: més de 60.000 soldats i gairebé 40.000 cavalls. La tropa dels fugitius, amb prou feines si arribava a tres milers de genets. Això era l'any 1285.²

Les mosques miracleres van esdevenir tan famoses a diversos països europeus, que la bibliografia abundósíssima d'aquest prodigi ja comença amb uns quants documents del mateix segle XIII, tant a Catalunya com a França i a Itàlia. I la primera representació plàstica de sant Narcís amb les mosques, deu ser la pintura al fresc que hi ha al reracor de la seu primada de Tarragona: aquest fresc

¹ Trobareu aquesta frase a la tornada d'uns goigs, escrits el segle XVII (probablement pel Rector de Vallfogona, el qual residí a Girona gairebé tot l'any 1621, com a secretari del senyor bisbe). Editats moltes vegades, sobretot els segles XIX i XX.

² La data veritable, 1285 (i la repetició del miracle l'any 1653), és alterada per diversos autors, els quals ho atribueixen al 1235, 1286, 1684, 1710, 1809... i potser a d'altres anys encara.

hi fou pintat vers l'any 1325, segons l'arqueòleg Joan Serra Vilaró.

El cedulari que he recollit fins ara, sobre mosques de sant Narcís, enregistra tres centenars de documents: la majoria, en prosa; una trentena, en vers, i més de setanta imatges diferents.

Mentre preparo la publicació de tots dos catàlegs (el bibliogràfic i el d'iconografia), n'ofereixo ja una mostra al bon amic Dr. Lluís Batlle i Prats.

Els documents més antics que ens parlen de les mosques miracleres, foren escrits gairebé simultàniament amb el prodigi:

1. L'autor que inaugura la sèrie, i segurament testimoni presencial dels fets, va ser el cronista Bernat Escrivà, nat a la població d'Es Cot, al Vallespir, vers l'any 1225, i morí el 1288, quan tot just feia tres anys d'aquell episodi meravellós. Heus ací com ho explica (capítol 160 de la Crònica): *De la pestilència de les mosques que Déus tramès sobre els francesos...* «primerament los tramès pestilències de mosques ...e eren mosques ben tan grosses... com una glan, e entraven per les narils als cavalls e devall per lo ces...; no·y havia tan forts ne tan poderós cavall que tantost no caygués a terra mort fret, així que bé·n moriren en aquella ost, per aquelles mosques, .IIII. milia cavalls de preu e ben .XX.^m d'altres». — I, al capítol 163, parla d'un comte francès allitat, per malaltia, dins la collegiata de Sant Feliu: ...«lo malalt ...sahia en son lit e que li stava .I. scuder devant ab .I. ventall de ploma de pahó per ostar les mosques». — D'aquesta crònica, n'hi ha 22 còdexs diferents, editats una dotzena de vegades: la meitat, en català; les altres, traduïts a diverses llengües. També hi ha uns quants estudis fragmentaris, els quals no solen oblidar el miracle de les mosques.

2. Un cronista francès, dom Guillem de Nangís (†1302), reconeix que les mosques mataven els homes i el rossam: «quarumdam mucarum importunitatem sustinebant, quod passim per exercitum moriebantur homines et jumenta».

3. L'italià Bartomeu de Neocastro (1273-1334) diu que les mosques sortien del sepulcre de sant Narcís i, ultra els cavalls, també van matar més de 60.000 homes: «plus quam .LX.^m personarum».

4. Entre els anys 1290-1304, un monjo de Ripoll va escriure les

Gesta Comitum Barcinonensium i, al capítol 28, fa constar: «Immisit igitur Dominus tantam muscarum multitudinem in acies Galliarum... Muscae istae partim erant lividae, partim virides, in quadam sui parte colorem rubeum denotantes. Erant adeo venenosae quod non poterant equum vel jumentum aliquod aliud tangere, quin occiderent eum statim».

5. Cap a l'any 1325, el reracor de la catedral tarragonina fou ornat amb diverses figures, pintades al fresc, una de les quals duu el nom de sant Narcís, abreuïat: SAC NARC, i un estol de mosques a l'entorn de la imatge. — Comentat per Joan Ferrando Roig a *Iconografia de los Santos* (1950), i per Josep Mercader Boïgues a *Vida e Historia* (1954), amb una il·lustració.

6. Un sicilià, Nicolau Speziale (1282-1337), va escriure vuit llibres d'història *Rerum Sicularum*, i explica: «Gallis... non consueverunt cum Catalanis amicitias convenire... corpus Narcissi... cum ignominia contrectarunt. Vnde contingit insigne famosumque miraculum quoniam subito ex eodem sepulcro multitudo muscarum visa est».

7. Sembla que Guillem Nicolau (†1390) és l'autor de la *Cronica Regum*, escrita en llatí els anys 1350-1359, i traduïda al català el 1360 amb el títol *Crònica dels reys d'Aragó e comtes de Barcelona*, on llegim: «Veritat és que los francesos lo cors de sanct Narcís mutilaren e destroïren... Après alguns dies, Nostre Senyor Déus, volent punir lo rei de França e ses gents de les crueltats e viltats que feytes havien contra Ell e sos sancts... tramès-los maledicció de mosques, eixins del cors de sanct Narcís... de la una part eren blaves e de la altra eren verdes, e en cascuna part se mostrava vermellura, e axí eren venenosas que al cavall o ltra bèstia que tocaven, en continent morien, e metían-se per les narils e per les oreilles de la gent e de les bèsties, que null temps no:n exien entrò que eren morts... presa la dita ciutat, la maledicció de les mosques... crey-xia». — Una versió aragonesa, no gaire més tardana, és coneguda com a *Crònica de S. Joan de la Penya*.

8. Entre les gràcies concedides pel comte-rei Martí l'Humà (1396-1410), conservades a l'Arxiu Reial de Catalunya i de la Corona

d'Aragó (Grat. V. Regis Martini, foli 229v), hi ha aquesta frase: «Precipue, tempore guerre strepitus regis francorum cui ac ejus cohorti pestilenciam tantam muscarum ipsorum martirum...».

D'aleshores ençà, cada cop sovinteja més la documentació, escrita i iconogràfica, sobre les mosques de sant Narcís, però amb ben poques innovacions. Vegeu només aquesta espigolada d'uns quants exemplars força curiosos:

Pere Tomic (1438) va escriure que l'any 1285, del nas de sant Narcís, eixiren unes mosques blanques, les quals picaven i mataven tot seguit els francesos.

El Concili de Trent (1545-1563) va estudiar el prodigi de les mosques.

Jeroni de Çorita Castro (1512-1580) parla d'«innumerables enxambres de tàvanos y moscas»

Cèsar Barone (1538-1607), cardenal felipó, comenta el *Martirologi Romà* (publicat el 1584) amb unes notes de l'any 1586; la corresponent al 18 de març diu que «in proverbium abierunt muscae sancti Narcissi». — Així ho repetirà en una colla de llibres: *Flos Sanctorum*, *Any Cristià*, *Llegenda Auria*, *Santoral*, etc.

Gaspar Escolano (1560-1619), a la *Història de València*, Dècada I, escriu (llibre 3, capítol 17); «moscones ponzoñosos que salían de... agujeros en el sepulcro... tenían dos agujijones, uno delante y otro atrás con que herían igualmente». I després (llibre 5, cap. 19): un mecànic Francés hazía burla .. de las moscas de san Narciso... salió la mosca, assentóse sobre su mano... y murió de la picadura».

El Rector de Vallfogona, Francesc-Vicenç Garcia Torres (1581-1623), predicà l'oració fúnebre de Felip III (1621), i afirmà que «les mosques pareixien soldats i los soldats, mosques».

Un caputxí, fra Josep de Girona, publica a Arenys el fulletó *Satisfacció a las dificultades* (sobre lectures pròpies de sant Narcís, aprovades l'any 1628). — La Biblioteca de Catalunya posseeix un exemplar d'aquest fascicle, editat el 1691 (collecció Bonsoms, n.º 401). — Vegeu les lliçons de sant Narcís a diversos breviaris, estampats a Girona, Madrid, Barcelona, Santes Creus-Tarragona, etcètera, totes els quals esmenten les mosques.

Quan Roma canonitzà sant Narcís (1638), va admetre el miracle de les mosques.

Fracassat el setge de l'any 1653, uns oficials francesos juren davant del notari que «unes mosques, mai no vistes enlloc... exterminaren la cavalleria francesa».

Gaspar Roig Gelpí (1624-1691) va escriure un *Libre dels feyts d'armes de Catalunya*, com si l'hagués copiat d'un tal Bernat Boades (1520?): hi parla de «mosques blaves, e blanques, e verdes, e vermelles, e negres».

L'any 1684, els francesos tornen assetjar endebades la ciutat de Girona; però aquesta vegada només «fonch vista una mosca que's passejava sobre el maniple dins lo sepulcre» (Actes del Secretariat, a la Col·legiata de Sant Feliu). — Segons el notari Ramon Vila, aquella mosca era llarga i primeta, i s'amagava sota el maniple del Cos Sant. (Fulletó Bonsoms n.º 5.108, pàgina tercera).

Una cançó popular escarneix els francesos de l'any 1684, amb 22 estrofes, cadascuna de les quals duu aquesta tornada: «Fuig, que la mosca pica / del gloriós sant Narcís». — La cançó de les mosques fou ampliada el segle XIX amb 34 paràgrafs novells contra els napoleònics, segons dues edicions conservades a «Ca l'Ardiaca» (Arxiu Històric de la Ciutat, Barcelona). — Dins el nostre segle XX, són impreses unes quantes estrofes, poc o molt modificades, i capgirant el primer vers de la resposta: «Fuig, que et pica la mosca».

Segons la *Marca Hispànica*, publicada a París el 1686, les mosques de l'any 1285 no sortien del sepulcre sinó d'unes roques que hi ha molt a prop de Girona, on es crien naturalment. — Aquest llibre, per xovinisme francès, deu ser el primer que refusa el miracle de les mosques; molts d'altres autors més tardans, massa hipercrítics, qualifiquen la tradició de les mosques com a llegenda fantàstica.

Pere Puig, rector de Centeny, anotà dins el llibre parroquial de bateigs que l'any 1710, «al taló o clavilla del peu... veren una mosca».

L'any 1711, el general Ignasi-Joan de Picalquers, defensor de Girona, cedeix l'espasa i el bastó al Cos-Sant. — Deu ser d'aquesta data un boix de sant Narcís, amb 31 mosques i la llegenda S. NARCISSE / ORA PRO REGE NOSTRO / CAROLO III, el qual lluitava contra Felip V.

Mateu Eimeric (1715-1799), a *Història Natural de Catalunya*, cap. 6 § 3, fa un elogi de les mosques i acaba dient: «merezen... conceda el primer lugar a las Moscas defensoras de mi Patria». — És un manuscrit guardat a la Biblioteca Reial madrilenya, publicat el 1949 per Josep Iglésies Fort.

El felipó Ramon Ferrer (1777-1821), durant el període napoleònic, va escriure *Barcelona Cautiva*, i diu que sant Narcís, amb gran disgust dels francesos, és venerat a set esglésies barcelonines: Santa Maria del Mar, Catedral, Pi, Sant Just, Sant Francesc d'Asís, Sant Francesc de Paula i Sant Gaietà; el general Duhesme prohibeix que il·luminin les imatges del màrtir gironí, i mana que fonguin l'escultura d'argent, venerada a Santa Maria del Mar; quan l'agutzil Ramon Roca, àlies *Formiga*, treia de la basílica aquella figura tan preciosa, els fidels el renyaven, però ell se'n burlà bo i dient: «la *Formiga* ha cogido a la Mosca».

España Sagrada, volum 43 (1819), després d'estudiar els prodigis de 1285 i de 1653, declara: «quien dude del milagro de las moscas, deberá decir que estaban borrachos los oficiales franceses que juraron el hecho».

Agustí Bofarull de Brocà (1806-1866) afirma que les mosques eren grosses com *una unglya* (en comptes d'*una gla*). — També ho diu Ramon Aramon Serra (1935).

Lluís Comenge Ferrer (1854-1916) edità un mapa mèdic de Catalunya l'any 1888, amb comentaris com aquest: «En 1283, según Dormésé, más de 40.000 franceses fallecieron a la vista de Gerona; se atribuyó importancia a unas moscas que atacaban con la picadura».

Benet Pérez Galdós (1845-1920), a *Episodis Nacionals: Girona*, diu que el setge napoleònic només s'hauria pogut superar amb «un miracle més prodigiós que el de les mosques;... les criaturetes... hi tornaven, com les mosques amb Sant Narcís». (Traducció de J. Burgues, 1930).

El taper d'Arbúcies, Pau Joanola Capdepedró (1845-1926), va recollir una cançó irreverent, que diu: «Sant Narcís gloriós, / si no ens treieu les mosques, / ...us quedareu a les fosques».

Alfons Moreno Espinosa, a *Historia de España* (1892), i F. Moran, a *Compendio* (1926), diuen: «hecho acaecido... en 1286... hacer más daño que las moscas de San Narciso».

Joan Amades Gelat (1890-1959), a *Costumari*, vol. 5, p. 530, assegura que «les mosques d'abans eren grosses com una testa de cavall», fins que sant Narcís les reduí a la mida actual.

Antònia Cardinali, a *Bibliotheca Sanctorum*, vol. 9, columna 727, parla dels «tafani inferociti contro i soldato di Filippo l'Ardito... nel 1286».

Carles Vivó, a *Presència* (1974, octubre, p. 32), fingeix que les mosques de sant Narcís eren «grosses com pardals».

Temporana de la Historia (1978), p. 230, afirma: «La peste negra... 1235: Epidemia de peste en Gerona, provocada por unos insectos o moscas».

Quant a la part iconogràfica,³ hi he d'afegir aquestes notes:

Planxa amb orla el·líptica (200 × 150 mil·límetres). Bust del Sant, amb 5 mosques. Col·lecció Batlle-Prats; any 1800?

Pintura a l'oli (950 × 610 mm.) firmada per «C. Prats - 98». Paisatge amb quatre soldats que traginen el fèretre del Sant, envoltat per 41 mosques. Obra de la col·legiala Concepció Prats, copiada d'una tela que posseïa la família Oms, del Mercadal. Col·lecció Batlle-Prats; any 1898.

Gravat-ploma (57 × 52 mm.) de Joaquim Pla Dalmau, dins el llibre *Estampes Gironines*, 1949, pàgina 99, amb la llegenda «Devoció a Sant Narcís». Sepulcre amb 1 mosca.

Gravat-ploma, mutilat (66 × 60 mm.), que decora la pàgina cinquena del programa Garbí, Fires 1959. Bust del Sant amb 5 mosques.

Escultura (890 × 330 mm.), obra de Pia Crozet. Testa del Sant, talla d'alabastre, i mitra de metall cromat, amb 4 mosques naturals, empresonades dins una creu de plàstic. Figura a l'Exposició de Girona, 1978, amb el número 116.

Pintura de Salvador Dalí, a l'Ajuntament de Figueres. Encara n'he de comprovar les mides i la data.

³ Vegeu *Iconografia de les mosques miracleres*, al número extraordinari de "Los Sitios", Girona, 29-X-1978, pp. 29-33.

En corregir proves d'aquest article una gentilesa de l'abat Cassià M. Just, compatrici molt estimat, em forneix dues troballes de la biblioteca montserratina:

La primera és una làmina, estampada amb planxa metàl·lica el segle XVII-XVIII, que fa 293 × 189 mil·límetres, i duu aquesta inscripció: *Gozos Del Glorioso Martyr / SAN NARCISSO / Hijo, Obispo Y Cuerpo Santo de la Ciudad / de Gerona*. A l'entorn del Sant, hi figuren trenta-cinc mosques gegantines. Ca l'Ardiaca, de Barcelona, també posseeix un exemplar d'aquesta làmina, però l'espai destinat a rètol queda totalment en blanc.

L'altra troballa es refereix a dues edicions del segle XIX, titulades *COPLAS ANTI=GUAS CATALANAS / EN HONOR DEL GLORIÓS SANT NARCÍS, FILL, = BISBE, MARTYR Y GENERALÍSSIM DE GERONA / PER LA SUA PROTECCIÓ CONSTANTMENT ESPE=RIMENTADA, SINGULARMENT EN LO ANY 1684 / NOVAMENT CORREGIDAS Y AUMENTADAS AB LOS VISIBLES = SENYALS DE LA SUA PROTECCIÓ A FAVOR DE ESTA SUA CIUTAT / Y PATRIA EN LOS DIAS 20 DE JUNY Y = 16 DE AGOST DEL PRESENT ANY 1808*. — Conté cinquanta-sis estrofes, i totes acaben amb aquesta tornada: «Fuig que la mosca pica / del gloriós Sant Narcís».

Hom pot deduir del text que les primeres 22 estrofes corresponen a l'any 1684; totes les altres, les hi van afegir el 1808.

També a Ca l'Ardiaca tenen dues edicions d'aquestes *COPLAS*, però només n'hi ha una que coincideixi amb els exemplars montserratins; per tant, les «*COPLAS*» foren impreses tres vegades diferents, dins el segle XIX. L'exemplar que sembla més antic, duu un boix del Sant, amb quatre mosques; al boix de l'altra edició, té deu mosques; el gravat del tiratge més novell representa un bisbe, sense mosques.

IGNASI M.ª COLOMER I PRESES